

Sveriges Universitets-
och högskoleförbund

Forskningsetiska utmaningar i skuggan av Covid-19

Den 4 september arrangerade [SUHF:s arbetsgrupp för etikfrågor/oredlighetsfrågor/god forskningsset](#) ett webinarium på temat "Forskningsetiska utmaningar i skuggan av Covid-19". Covid-19-pandemin har påverkat hela vårt samhälle, inklusive forskningen. Medan viss forskning får draghjälp av medial uppmärksamhet, riktade forskningsanslag och snabbspår för etikprövning, så försvåras annan forskning genom att planerade studier inte längre kan genomföras eller att forskningsområdet nedprioriteras. Sammantaget bidrar pandemin till att pressen ökar i en ofta redan pressad miljö och detta aktualiserar en rad forskningsetiska utmaningar. Webinariet syftade till att belysa sådana utmaningar och strategier för att hantera dem.

Detta dokument innehåller:

- en kort sammanfattning av webinariet
- en ppt-presentation
- anteckningar från gruppdiskussionerna (i padlet)
- frågor och synpunkter från chatten.

Arbetsgruppen för etikfrågor/oredlighetsfrågor/godforskningsset består av:

- Eva Wiberg, rektor Göteborgs universitet (ordförande)
- Jonas Åkerman, samordnare för forskningsetik Stockholms universitet (sekreterare)
- Stefan Eriksson, rektorsråd Uppsala universitet (verkställande ledamot)
- Marita Hilliges, generalsekreterare SUHF
- Hans Andersson, förvaltningschef Södertörns högskola
- Mats Johansson, forskare Lunds universitet
- Katrine Riklund, prorektor Umeå universitet
- Helen Dannetun, rektor Linköpings universitet
- Sara Arrhenius, rektor Kungliga konsthögskolan
- Romulo Enmark, vik rektor Kungliga konsthögskolan

Sammanfattning av webinariet

Webinariet inleddes med att Eva Wiberg hälsade välkomna och presenterade arbetsgruppen, varefter Jonas Åkerman höll en presentation i allmänna termer av forskningsetiska frågeställningar relaterade till Covid-19 (se ppt-presentation nedan). På detta följde en presentation av Jacqueline Postma (Lunds universitets Diabetes Centre) som gav en mer detaljerad inblick i ett Covid-19-relaterat forskningsprojekt.

Deltagarna delades sedan in i break-out rooms där de fick diskutera följande frågor:

- Vilka risker för forskningen är mest väsentliga?
- Vilka problem har ni sett/upplevt?
- Vad bör göras och av vem?

Grupperna förde anteckningar i padlet (se nedan).

Efter gruppdiskussionerna samlades deltagarna till en paneldiskussion som modererades av Katrine Riklund. Panelen bestod av Sven Stafström (generaldirektör för Vetenskapsrådet), Johan Modin (direktör för Etikprövningsmyndigheten), Jacqueline Postma, samt Jonas Åkerman. Johan Modin och Sven Stafström höll varsitt kort anförande om vad de såg som de viktigaste utmaningarna från sitt perspektiv. Här betonades vikten av att skydda forskningspersoner även när det är tidspress (Modin), samt att säkerställa att omstyrning av forskningsmedel görs på ett balanserat sätt (Stafström). Därefter följde kommentarer från övriga paneldeltagare, samt diskussion. Övriga webinariedeltagare lämnade bidrag i chatten (se nedan), varav några togs upp i panelen, efter urval av Katrine Riklund och Stefan Eriksson.

Webinariet avslutades av Eva Wiberg, som konstaterade att det förts en framåtblickande och konstruktiv diskussion, som inte primärt fokuserat på vilka eventuella misstag eller avsteg som gjorts, utan snarare på förebyggande arbete, inte minst när det gäller forsknings- och arbetsmiljöerna samt de incitamentsstrukturer som riskerar att leda fel.

Forskningsetiska utmaningar i skuggan av COVID-19

Webinarium arrangerat av SUHF:s arbetsgrupp för
etikfrågor/oredlighetsfrågor/god forskningssed
4 september 2020

Några exempel på problem/utmaningar

- Ökad tidspress:
 - Snabba resultat efterfrågas
 - Snabb spridning av resultat efterfrågas
 - Unika möjligheter som kan försvinna snabbt
- Prioritering/nedprioritering av forskning
- Restriktioner försvårar vissa forskningsmoment
- Polarisering och cementering av positioner

2020-09-04 /Jonas Åkerman, Avdelningen för forsknings- och
samverkansstöd

Vad står på spel?

- Bristfällig forskning och avvikelser från god sed
- Ökad risk för skada: forskningspersoner, försöksdjur, patienter, samhälle, förtroende
- Slöseri med forskningsmedel
- Negativ påverkan på forsknings- och arbetsmiljö
- Samarbeten och utbyten kan försvåras
- Missade forskningsmöjligheter

2020-09-04 /Jonas Åkerman, Avdelningen för forsknings- och samverkansstöd

Vad kan/bör lärosätena göra?

- Förebyggande åtgärder: utbildning, info, stöd...
- Tydliggöra och ta ansvar: individ/organisation
- Identifiera riskmiljöer och vidta åtgärder
- Uppmärksamma och diskutera problem och utmaningar med andra aktörer
- Mer?

2020-09-04 /Jonas Åkerman, Avdelningen för forsknings- och samverkansstöd

Forskningsetiska utmaningar

Anteckna genom att klicka på '+' tecknet

MARKUS SCHNEIDER 2 SEP 2020 07:04

Vilka risker för forskningen är mest väsentliga?

Gr 33

I kulturforskning svårt eftersom det är svårt att genomföra moment som kräver fysisk närvaro. Samma patientgrupp kan förväntas medverka i olika studier.

Gr 25

Etiska går lite för snabbt och annan forskning blir nedprioriterad.

Kan bli svårt att genomföra moment som kräver att människor är nära varandra - leder till att forskningsprojekt och forskningsfrågor skjuts upp.

Tidspress för doktorander, postdoc osv som inte kan genomföra projekten enligt plan.

Forskare och de som ska genomföra projekten kan bli sjuka och det kan bli stora förseningar och omplanering av tidsplaner

Gr10

- Projekt som inte är möjliga att genomföra t.ex. p g a deltagarna är i riskgrupp, andra prioriteringar både internt och externt
- Förtroendet för forskare/forskning kan försvagas

Riskerna ser olika ut inom olika områden. Påverkar forskningsmiljöer, samverkansprojekt, svårigheter att genomföra fältstudier, möjligheter för personer att komma till labbstudier p.g.a restriktioner.

Inte sett etiska risker i den forskning som vi stöter.

Tidspress

Tidspressen gör att man glömmer viktiga steg i forskningsprocessen, inklusive etik tillstånd.

Forskargrupper lägger till covid-19 för att snabbt få igenom en etikprövning. Problem med grupper som drar igång studier innan de har tillstånd. God forskningssed?

Forskning i samverkan med andra aktörer riskerar att fördröjas eller inte komma till stånd

JLC

- behöva flytta fram datainsamling
- sämre forskning pga
- snabba ryck -> bristfällig kvalitet, mindre tid för grundlig etikprövning
- psykisk ohälsa pga osäkerhet i t.ex. egna forskningsprojekt, lärarroll, ...
- sämre samarbete internationellt
- utmattning av digitala möten utan tillräckliga pauser
- resor omöjliggjorda
- projektpengar har försvunnit när resebolaget gick i konkurs

Gr 37

Politisering / ökad styrning av forskning på bekostnad av grundforskning

Grupp 12

- Ökad politisering
- Fokus människors bästa/fysiska hälsa vs ekonomiska intressen? Dvs oro över att ek. intressen styr.
- Kontrollpunkter försvinner/försummas pga tidsbrist
-

Det går snabbt och det finns inte tid att beakta eventuella etiska utmaningar liksom vilken nytta forskningen ev. kommer att få.

Grupp 16

Vanlig forsknings- och preklinisk forskning havererade direkt.

Man klarar inte sina tidslinjer.

Riskgrupper kan inte närvara för att delta i pågående forskningsprojekt.

När företag permitterar kan varken doktorander eller forskare fullfölja sin forskning.

När det å andra sidan skapas effektsökande forskning finns en stor farhåga att det blir många studier som inte håller så god kvalitet.

Gr 19

att inte kunna göra det var lovat inom ett forsknings-/finansieringsavtal. Att forskning inte blev av samma kvalitet. I förlängning leder det till etiska utmaningar.

ökat antal projekt som måste etikprövas, covid-projekt inom vård och omsorg

Stress kring pågående projekt

Sätta forskning på paus för att arbeta kliniskt.

Direktiv: Undervisning ska prioriteras framför forskning om många blir sjuka. (har ännu inte inträffat)

Vårdskuld - forskningsskuld

svårt för doktorander att genomföra sin forskning. Även andra forskare utmaningar vg samtycke.

Svårigheter inom fältforskning

Det har varit svårt att bedriva forskning där fältforskningsmetoder står i centrum. Konsekvenserna blir att datainsamlingen påverkas negativt.

risker med att skada forskningspersoner

upprätthålla förtroendet för den forskning som pågår tidspress utmanar undanträngningseffekter när planerade studier inte kan genomföras

finansiering av forskning i om den ekonomiska nedgången

GR 8

Svårt genomföra viss forskning, att man inte kan använda vissa lokaler och platser.

Att man inte kan ha nära fysisk kontakt vilket krävs i viss forskning.

Fokus bland bidragsgivare till "heta" frågor.

viktigt med öppen kultur - viktigt med interna granskningar innan projekt startar och artiklar publiceras

Brist på forskningsssk

Då vården har varit första prio för all vårdpersonal uppkom ett vakuum då forskning inom Covid-19 skulle bedrivas eftersom provtagande personal saknades.

Grupp 7

De etiska frågorna tenderar att hamna längst ned i vissa områden.

Det är en stor risk att alla resurser fokuserar på frågor relaterade till pandemin, vilket lämnar andra frågor utan forskning.

Forskning kan inte genomföras

Studieobjekt ändras så att studier inte kan genomföras

Kvaliteten blir sämre när man inte kan bolla spontant med kollegor, minskad brainstormning. Missar att stämna av med kollegor genom minskad daglig samvaro, risken för slarv blir större. Samvaron fungerar även som en kontrollfunktion för att rutiner ska fungera.

Forskningsfinansieringen minskar

En del forskningsinriktningar tappar sin finansiering och Sverige tappar i längden forskare inom vissa ämnesområden/inriktningar

Påverkan på undervisning

Omställning för forskning och datainsamling på distans gäller både forskare och studenter

Stress och tidspress riskerar att skapa sämre forskning och tumma på etiken.

Att upprätthålla kreativitet i kollegiet, nya samarbeten och idéer i stort som kommer av att man möts vid exempelvis konferenser

Könsskillnader ökar

Det verkar finnas rapporter om att män blivit mer produktiva under våren och kvinnor mindre produktiva.

Vilka problem har ni sett/upplevt?

Samverkan, exv. med anslagsgivare, skolor.

Vi har också sett positiva effekter, exv. ökad tillgänglighet på vissa saker (konferenser, seminarier och liknande) då det erbjuds digitalt.

Etiskt svårt att gå ut till skolor för studier, då lärarna är väldigt pressade.

Alla får jobba mer, men det är väldigt ojämnt inom lärarkåren i hur stor utsträckning arbetsbördan fördelas. En del får väldigt mycket mer arbete, andra inte. Arbetsmiljöproblem.

samverkansforskning svårare att genomföra

Forskarutbildning

Svårigheten för en del att jobba hemifrån pga t.ex. små barn hemma

Forskarutbildning

Handledare är osäkra på hur doktoranderna mår. svårt med avstämning om situationen

Förseningar, svårigheter med samverkansprojekt och empiriinsamlingar i kontaktintensiva verksamheter

Söka samtycke via distans.

Finansiering, både att det plötsligt finns nya möjligheter med kort framförhållning, och att industridoktorander och annan näringslivsfinansierad forskning inte längre kan fortsätta finansiera.

JLC

- svårare att se till att alla får samma talutrymme
- talutrymme kan begränsas av bristande teknik/internettillgång
- resor omöjliggjorda

Gr 33

Väldigt mycket resurser läggs på covid-19, så mycket att annan forskning blir lidande. Risk att personer med bristande resurser söker för egna tidigare projekt med ny variabel inlagd. Forskningsfinansiell utmaning att doktorander inte kan utföra sitt arbete.

Gr 19

Datainsamling har varit en stor utmaning. Interviewer, deltagande observationer osv har blivit svårt, måste göra om hela studiedesignen. resa till andra enheter, länder gick inte

Gr 37

Forskningsprojekt skyttis på framtiden (påverkar särskilt doktorander) - förlust av tid = ekonomisk förlust för lärosäten

Problem att samla in data för empirisk forskning, kan leda till andra frågeställningar / annan typ av forskning

Ändrade förutsättningar kan ge utrymme för nya tankar MEN inte alltid möjlig - vad förmedlar organisationen? Hur skapar man trygghet?

forskare från andra områden än vård, beteendevetenskap etc som ger sig in på ny forskning behöver stöd , risk att det missar krav på etikprövning

Gr 16

Det uppkommer mängder med förslag på möjliga forskningsprojekt, som inte nödvändigtvis håller kvalitet. Vid vissa institutioner har man vänt sig direkt till rektor för att få genomföra dem. För att springa så fort som möjligt. Många av dessa tveksamma etiskt sett.

Tillträde/tillgång till intervjupersoner (gatekeepers (tex skolrektor, hemspråksundervisn ...) samt intervjupersonerna.

Begränsningar för resor, konferenser, stängda mötesplatser (ex. bibliotek), utbyte mellan forskare, patientprovtagningar. Forskningsmedel (Interna) brinner inne om det inte används under kalenderåret.
Utländska studenter gästforskare stopp

Grupp 12

- Internationella/nationella samarbeten försvåras
- Det offentliga rummet har försvunnit -> stora problem för vissa forskningsområden/forskare (konstnärer/doktorand som samarbetar med gatukomiker)
- Tillförlitligheten hos data som tas fram under ovanlig tidspress
- Saktar ned takten i fortsatt utbyggnad/utveckling av forskningsmiljön
-

GR 25

Forskningsproblemen nämns inte i diskussioner på lärosäten utan fokus har varit på undervisning. Konsekvenser för forskning kommer behöva diskuteras mer framöver.

Doktorander och post får omplanera sina projekt pga hinder för datainsamling m.m.

Konferenser och möjligheter till nätverkande minskar. Påverkar doktorander och juniora forskare mest.

Svårighet med datainsamling

Svårighet med datainsamling

Nya möjligheter: öppnar för flera samarbeten och flervetenskap, nya interdisciplinära projekt

Svårighet att starta provinsamling

Svårighet att starta provinsamling pga personalbrist

resurser skjuts fram

Behov av att få förlängning av sin doktorandtjänst, man har inte kunnat genomföra saker på utsatt tid. Pengar till lön...

Även om bidragsgivare är förstående för att man behöver förlängd tid så ska man ändå genomföra den utan mer pengar.

Problemen med ändrade förutsättningar som påverkar studenter: fokusgrupper, samtycke, datainsamling. Studenters forskande på distans: nya former för datainsamling, snabb övergång till webbenkäter i sociala forum, problem utifrån lagringsaspekter etc.

Forskningsetiska diskussioner i samverkansprojekt blir bortprioriterad pga tidsbrist

Brist på möjlighet till kompetensutbyte

Alla konferenser och workshops har ställts in.

stress, doktorander blir försenade - kanske?

GR 25

Forskningsfrågor förändras på grund av att covid har förändrat vardagen för de som är forskningspersoner i studierna. Svårt att få tillträde arenor på grund av att de som arbetar där är tidspressande.

Långa tidsled och frågor som skjuts på framtiden.

internationellt samarbete blir osäkert, försvårat

olika länder är i olika faser av pandemin

osäker framtid

Gr10

- Inte kunna utnyttja forskningsmedel
- "In kind" medel brinner inne
- Online möten begränsar kreativitet och interaktion

Forskning kan inte genomföras

Studieobjekt ändras så att studier inte kan genomföras

GR39

Omdirigering av forskningspersonal och deras tid.
Andra forskning stoppas upp- publiceringar blir extrem svåra.
Möjligen vissa forskning blev godkänt för snabb utan seriös granskning (som tar bort pengar , resurser från viktig Covid eller inte Covid forskning.

GR 38

Samverkansprojekt med företag påverkas
i o m konkurser och permissioner mm.

Grupp 7

Det har inte funnits tid till omställning av undervisningen för forskarna. Det blir en konflikt mellan forsknings- och undervisningstid.

Påverkar även framför allt internationellt samarbete när gränserna stängs.

Inom vårdsektor stänger vissa verksamheter helt så att de inte blir tillgängliga.

doktorander får skjuta fram sina projekt

Vissa forskare verkar försöka profitera på situationen

förseningar i projekt
osäkerhet kring när, hur och om forskningen kan bedrivas
många lektorer har för mycket jobb för att kunna utföra sina arbeten bra, det drabbar även forskningen
En del försöker runda forskningsetiken (medvetet eller omedvetet).

problem kring internationella avtal om forskningsprojekt

Tappat möjlighet till samarbete och planering. Datainsamling försvåras eller omöjliggörs. Kvaliteten försämras.

Svårt att komma ut med resultat.
Svårt att upprätthålla samarbete med forskningspersoner.
Dilemma att avbryta studier där vi bedrivit forskning med personer eller djur.
Laborationer är svåra att genomföra om personal inte kan vara i labbet.
Svårt för doktorander att bli färdiga.

Fältstudier kan inte genomföras.
Problem med att upprätthålla bra och trygga forskningsmiljöer.

Resultaten påverkas

Rum 9
Även forskningens resultat påverkas, när exempelvis rekryteringen påverkas. Vilka deltagare som finns med i forskningen styr vilka resultaten blir.

Vad bör göras och av vem?

GR 25

Universitet och organisationer ska uppmärksamma finansiärer och råd att forskningsfrågor och projekt kan förändras. Behöver finnas möjlighet för diskussioner med dessa för att hitta möjliga vägar och inbjudan till projektledare/ansvariga för projekten.

GR 25

Osäkerhet kring hur postdoc och doktorander kan få sina projekt omplanerade - hur påverkar det tidsplan och finansiering.

ha en universitetsövergripande diskussion

Många frågor behöver/kommer att behöva hanteras universitetsövergripande. Måste samla in risker/erfarenheter och hitta gemensamma strategier/åtgärder/principer.
Exempelvis, förlänging av studietid för doktorander om ett antal år.

Överbrygning

Det behövs överbryggare mellan forskare, jurister och andra involverade parter.

Möjligheter att förlänga projekt måste ses över och kommuniceras. Särskilt viktigt för doktorander.

Generellt viktigt med information om konsekvenser av exv. medel som inte används under 2020.

få med de forskningsetiska frågorna redan från början
viktigt med ett systematiskt etik arbete

Gr 33

För att göra vad? Bättre samverkan i likartade projekt. Bättre balans så att inte pågående studier missgynnas.

Forskningsanslag bör förlängas om doktoranderna inte kan göra sitt arbete inom avtalad tidsram.

G37

Institutionen kan ge dispans (beror på anställningens villkor och situationen) för att öka trygghet för doktorander (samt biträdande lektorer, postdoktorer)

Forskningsråden och andra finansiärer måste balansera olika typer av forskning, s e till att det finns resurser för alla

Gr 16

Bara för att vi har en pandemi har inte svenskt lagrum hamnat i limbo. Svenska regler och EU-regler gäller fortfarande. Det förekommer inget undantagstillstånd.

Det har fungerat bra när universitetsledningen kommunicerar detta budskap. Ett kraftfullt stöd från ledningen behövs här.

Det gör också att den värsta paniken lägger sig.

GR 19

Förlänga tider för doktorander? Då måste man kunna visa att man drabbades av Covid, inte per automatik.

samla forskare på institutioner och ser vilka problem har uppstod och behöver åtgärdas.

Förståelse för flexibilitet angående tidsplaner och genomförande

Doktorander kan behöva extra handledningsstöd. Finansiärer behöver vara beredda på att resultatet inte alltid blir som planerat och att saker tar längre tid. Behövs mer tekniskt stöd.

Behov av nationellt stöd och stöd på lärosätet kring datainsamling via sociala medier.

Grupp 12

- Utökade anslag
- Förlängd projektid
-

På vilket sätt kan man samordna satsningar, föra mer dialog mellan lärosätena för att få större

Skapa forum för att utveckla fältforskningen

Främja säker fältforskningen. Hur ska detta bedrivas under till exempel en pandemi? Kan SUHF ska ett seminarium för detta?

Gr 16

Gr10

- Finansiärer kan rikta om medel
- Minska krav på in kind finansiering vid utlysningar (t.ex. KK)

GR 25

JLC

ledningen måste ta ansvar att etikfrågor prioriteras!

Gå att söka extra pengar...

nationella nätverk

gemensamt ansvar lärosäten, forskare och forsknin

Gr 19

Mer pengar!

Mer insikt och diskussion kring långsiktiga effekter, t ex annan forskning än covid-relaterad forskning, samt långsiktiga effekter av sjukdomen/pandemin.

Ordentlig kraftsamling kring etiska förhållningssätt och tydliga förslag och riktlinjer.

Arbeta för att upprätthålla arbetsplatsrutiner för medarbetarnas välmående. Ledningen.

Frågor och synpunkter från chatten

Nedan redovisas frågor och synpunkter som lämnades i chatten under webinariet (namn, tekniska frågor, hälsningar etc har utelämnats).

- I share an article on consequences for caring research
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32418455/>
- Vilken extra struktur på varje universitet tror ni skulle bäst understödja god kvalitet, bästa etik?
- Angående finansiering och andra länder. Här finansierade även KAW, via ScilifeLab en hel del projekt. Kan man se liknande privat finansiering ut i andra länder?
- Fråga: Pandemi blir ett "het " ämne för nya bidrag. Vad gör VR för de "vanliga" ämnerna?
- Hur kan man på distans och under en för många extra pressad arbetsvardag arbeta med att stärka organisationens fokus på etikfrågor?
- Hur kan man öka möjligheten att hitta etiskt problematiska situationer? När forskare jobbar hemifrån och utanför sin egen miljö är det svårare att kollegialt upptäcka när något tangerar eller går över gränsen. Bör man/kan man ändra något i struktur här? Finns det goda exempel?
- Det behöver skapas diskussionsfora gällande forskningsetik på lärosätet. Problemet är att locka väldigt upptagna medarbetare till dessa möten.
- En vetenskaplig ombudsman för forskare kan underlätta diskussionen och forskningskulturen på universitetet.
- Hur kan vi förbereda oss för att vara bättre rustade att hantera etiska frågor om en liknande situation som den nuvarande pandemin uppstår i framtiden?
- Jag tror att det är viktigt, inte minst för "mindre" lärosäten, att samarbeta med respektive motsvarande miljöer på andra högskolor och universitet för att diskutera de här adresserade frågorna. Mer organisationsövergripande men även mer interdisciplinära fora i dessa frågor vore positiva.
- Viktigt med organisationsforskning för att ta till vara erfarenheterna om hur lärosätena hanterade pandemin, beslutsvägar, balans praktiska aspekter/legala ramar, kommunikation mm.
- Vill understryka Svens anförande om vikten av grundforskning.
- Tidspress och brist på tid är ett genomgående problem och orsakar brist på engagemang och reflektion kring etiska frågor bla. Trenden har länge varit att minska tilldelning av tid till olika moment i undervisningen och att inte tilldela tid för forskning i tjänsten vid lärosätena. Att planera och söka medel till forskning har blivit en hobbyverksamhet som bedrivs undere semestern. Denna trend är inte hållbar som jag ser det. Botten var nådd när all undervisning skulle ställas om till distansutbildning utan att lärarna fick någon tid för detta samtidigt som de förväntades hantera alla de problem som Covid innebar i forskningen. Det blir en konflikt mellan tid (kostnad) för undervisningen och forskningen där forskaren hamnar i kläm. Hur man än vänder sig så har dygnet bara 24 timmar. Detta kommer att få långsiktiga konsekvenser för hälsan hos forskarna är jag rädd :(

- Finns det forskare med medel som "pausar" sin "vanliga" forskning för att söka medel för, och forska om, Covid? Eller är det forskare utan medel som söker och får?
Oavsett vilket, finns det något etiskt eller vetenskapligt problem med detta?
- Jag tänker också att inte glömma bort alla som varit/är sjuka och/eller har närstående. Det har etiska aspekter för forskningen också, t ex att en del av dem arbetar inom akademien.